

ความรู้จากพระราชหัตถเลขา

ศกคศิริ แยมนด์ดา *

บทคัดย่อ

พระราชหัตถเลขาในรูปแบบต่าง ๆ ของรัชกาลที่ ๕ เป็นผลงานที่ค่าแก่ผู้อ่านหลายอย่าง ที่เห็นได้เด่นชัดที่สุดคือความรู้เรื่องโบราณที่ไม่มีผู้เขียนบันทึกไว้ เป็นแต่อาจถึงแต่หาคำอธิบายที่เป็นหลักฐานแน่นอนไม่ได้ เช่น คำอธิบายเกี่ยวกับการเรียกเงินและเนื้อทอง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีความรู้ในด้านต่าง ๆ อีกมากการนำเรื่องนำมาเขียนจึงเท่ากับเป็นการแนะนำให้อ่านได้สัมผัสกับหนังสือดีมีประโยชน์ที่เรามากจะมองข้ามกันไป

เมื่อประมาณ ๒๕-๒๖ ปีมาแล้ว มี เชียงใหม่ครั้งแรก และในข้อความตอนนั้น นิสิตคนหนึ่งมาหาข้าพเจ้า เขาเปิดหนังสือ กล่าวถึงทรัพย์สินฝ่ายลาวที่ฝ่ายไทยยึดไว้ได้ เสภาเรื่อง **ขุนช้าง-ขุนแผน** ให้ดูข้อความ และเตรียมตัวส่ง ไปถวายสมเด็จพระพันวษา ตอนหนึ่งในเรื่อง เป็นตอนขุนแผนชนะศึก ความว่า

อาวุธยุทธภัณฑ์ที่ลาวทั้ง
เป็นของหลวงทั้งปวงให้ตีตรา

ลาวแตกค้อนชิงได้นักหนา

เงินบาเกวียน ของที่ต้องการ

เขาขีดเส้นใต้คำว่า **เงินบาเกวียน** และ ตามข้าพเจ้าว่า **เงินบาเกวียน** คืออะไรข้าพเจ้า จนแก่สติปัญญา เปิดพจนานุกรมฉบับไหน ๆ

ก็ไม่มี นึกอย่างไรก็มองไม่เห็นภาพว่าคืออะไร แน่ในที่สุคนธ์นำปัญหาไปปรึกษาท่านอาจารย์ ผู้มีอาวุธสูงที่สุดในแผนกภาษาไทย ท่านอ่าน

* ศกคศิริ แยมนด์ดา

อ.บ. (จุฬา), พ.ม.
M.A. Oriental Studies
Ph.D. Oriental Studies (Pennsylvania)
รองศาสตราจารย์ หัวหน้าภาควิชาภาษาไทย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อความแล้วมองหน้าข้าพเจ้าพร้อมกับทำหน้าว่า
“อ่านภาษาไทยไม่แตกฉาน” คติว่าสัมผัสมัน
ตรงตรงคำไหน คำว่า **ตรา** ส่งสัมผัสไปที่คำว่า
บา ไม่ได้ตกลงที่คำว่า **เกวียน** เพราะวรรค
หลังนี้เป็นกลอน ๗ ต้องแยกอ่านเป็น ๒-๒-๓
ดังนี้

เงินขา-เกวียนของ-ที่ต้องการ เพราะ
ฉะนั้นความวรรคหลังนี้จึงต้องเป็น **เงินขา** และ
เกวียน (บรรทุก) ของที่ต้องการ มิใช่ **เงิน**
ขาเกวียน และ ของที่ต้องการ อย่างที่ข้าพเจ้า
อ่าน ตกลงข้าพเจ้ายอมรับรู้ว่าข้าพเจ้าอ่านแยก
วรรคผิดเอง เป็นความสะเพร่าของข้าพเจ้า
แต่ผู้เดียว ขณะนี้มีอาจารย์พิเศษที่มีอาวุโสสูง
ท่านหนึ่งนั่งฟังอยู่ด้วย ณ ที่นั้น ท่านกล่าวว่า
“เอาอย่างนี้ ศักดิ์ศรี เธอมีเงินพดด้วงอยู่ที่
หรือเปล่า ถ้ามีเอามาสักอันหนึ่ง (หรือเม็ด
หนึ่ง) แล้วฉันจะทำอะไรให้ดู” ข้าพเจ้าก็กระวี
กระวาดไปเปิดลิ้นชักโต๊ะ หยิบเงินพดด้วง
หนัก ๑ บาทมาให้ท่าน ก็บอกว่า “สังเกตให้
ดีนะเงินพดด้วงนี้มีส่วนขอ ๆ ทั้งสองข้างเหมือน
ขาสน ๆ ๒ ขาใช้ใหม่ นี่ไงละ เอชามันตั้งชน
เหมือนกับมันยืนด้วยขาทั้งสองมันก็ยืนอยู่ได้ไม่
ล้มแผละลงมา นี่แหละเขาจึงเรียกว่า **เงินขา**
ที่นี้แจ่มแจ้งหรือยัง” ข้าพเจ้าก็รับว่าแจ่มแจ้ง
แล้วและหมดสงสัยตั้งแต่นั้น

เวลาผ่านไป ๑๐ กว่าปี ภาษาไทยและ
วรรณคดีไทยขยายหลักสูตรออกไปอย่างกว้าง
ขวาง มีวิชาใหม่ๆ เพิ่มเข้ามาเป็นอันมาก มี
วิชาใหม่ที่เพิ่งเปิดสอนครั้งแรกวิชาหนึ่ง คือ
วรรณคดีพระราชหัตถเลขา และทางภาควิชา
ภาษาไทยให้ข้าพเจ้าเป็นผู้สอนวิชานี้ ข้าพเจ้า
ก็เอาพระราชหัตถเลขา รวมทั้งประกาศ และ
พระบรมราชาธิบายในรัชกาลที่ ๔ และที่ ๕
มาให้นิสิตเรียน โดยคัดเลือกบางฉบับที่
ข้าพเจ้าเห็นว่าน่าสนใจและให้ความรู้หลาย ๆ
อย่างปรากฏว่าในประกาศฉบับหนึ่งอันเป็น
พระราชหัตถเลขาเชิงอธิบาย ของ **พระบาท-**
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าด้วย **พิกัด**
ราคาทองแปดศัพทและพดด้วง เมื่อ พ.ศ.
๒๔๐๖ มีข้อความตอนหนึ่ง ทำให้ข้าพเจ้าหยุด
ชะงักด้วยความประหลาดใจเป็นล้นพ้น เพราะ
เป็นข้อความที่ตอบปัญหาของข้าพเจ้า ซึ่ง
ข้าพเจ้าตอบไม่ได้มา ๑๐ กว่าปีแล้ว นั่นก็คือ
เงินขาเกวียน มีจริง ๆ มิใช่ **เงินขา** อย่างที่
ท่านอาจารย์เคยบอกข้าพเจ้าแต่ครั้งก่อนโน้น

พระราชหัตถเลขาในรัชกาลที่ ๔ มีความ
ตอนหนึ่งว่าดังนี้

“๕๕๗ เมืองเชียงแสน บ่อแร่ทองมี
มาก เงินมีน้อย เพราะเป็นบ้านดอนเมืองเขิน
อยู่ไกลทะเล กำปั่นแลสำเภาเข้าไม่ถึง มีเงินใช้
แต่เงินที่คัดออกจากทองเนื้อดำด้วย การหุงบ้างมี

เงินจีน เงินยวนมาแต่ลูกค้าทางบกบ้าง มีเงินใช้ในพื้นบ้านพื้นเมืองน้อย เจ้าบ้านเจ้าเมืองอยากให้แร่เงินเกิดในแผ่นดินเป็นของบ้านเมืองนั่นเอง แต่คนให้ออกเที่ยวสืบเสาะหาบ่อแร่ที่จะถลุงเป็นเงินได้ ก็ได้เนื้อแร่ประเภท ๆ มาบ้างสำคัญว่าเป็นเงิน แล้วทำพดด้วงประทับตราใช้สอยกันก็มีบ้าง แต่ครั้นนานเข้าเก่าแล้วก็ค่าไปเงินตราของเก่าที่ทำด้วยแร่อย่างนั้น ทุกวันนี้ก็ยังมิหาได้อยู่บ้าง พวกแปรรฐาตุเรียกว่าเงินดำ คือเงินที่มีเนื้อละเอียดกว่าเงินปกติแต่สีดำนวลของสัมฤทธิ์ เงินลาวอีกอย่างหนึ่งเรียกว่า เงินขาเกวียน เนื้อเงินดีเกินกว่าเนื้อเงินที่ใช้โดยปกติ เนื้อละเอียดดีแลขาว เงินพวกนี้ประมาณการดูเห็นจะคัดออกจากทองเนื้อดำหรืออย่างหนึ่งจะทำแต่เงินเนื้อนุ่มมาแต่เมืองจีนทางบก.....”

เป็นอันรู้ว่า เงินขาเกวียน คืออะไร หลังจากที่ทำคำตอบมาได้เป็นเวลาถึง ๑๕ ปี หรือ ๑๖ ปี

น่าเสียดายที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๙๓ มิได้เก็บคำนี้ และฉบับ พ.ศ. ๒๕๒๕ อันเป็นฉบับล่าสุดที่ตีพิมพ์ออกมาใช้กันอยู่ในปัจจุบันก็มิได้เก็บคำนี้เลย

ในพระราชหัตถเลขาอันเป็นประกาศเชิงอธิบายฉบับนี้ยังให้ความรู้ในการเรียกชื่อทองชนิดต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่น่าสนใจมาก คำที่ใช้สำหรับทองคำดังกล่าวนี้ก็คือคำว่า เนื้อ, น้ำ,

หนัก, และ ขา คำเหล่านี้ปรากฏในวรรณคดีก็มากในวรรณกรรมต่าง ๆ ก็มีใช้น้อยเช่น “ทองเนื้อเก่า” “ทองเนื้อแปด” “ทองเนื้อเจ็ด” “น้ำสองขา” ฯลฯ

ตอนหนึ่งในเสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน ขุนแผนกล่าวกระทบกระเทียบนางวันทองว่า “กระนั้นแลสมชื่อว่าวันทอง เจ้าแปดน้ำทำทองนอกษัตริย์”

และในพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอนราชาธิดาหาคองคค์ผู้เป็นพี่สาวของนางรจนากล่าวเยาะ ๆ นางรจนาก็ยกเรื่องทองมาเปรียบอีกว่า

“เมียเจ้ารูปทองสิบสองหนัก ยศศักดิ์ปึงซาห่าน้อยไม่”

คำต่าง ๆ ที่เรียกทองคำในลักษณะต่าง ๆ อาจอธิบายได้สั้น ๆ ดังนี้

เนื้อ หรือ น้ำ คือสารที่เป็นทองคำนั่นเองจะบริสุทธิ์มากหรือน้อยย่อมขึ้นอยู่กับสิ่งเจือปน เช่น ทองเนื้อแปด ย่อมบริสุทธิ์มากกว่าทองเนื้อเจ็ด และ เนื้อหก เป็นต้น

ขา หมายถึง ๑ สลึง อันเป็นราคาเศษหนึ่งส่วนสี่ของบาท เช่น ทองเจ็ดน้ำ ๒ ขา ที่ใช้สร้างองค์พระพุทธรูปทองวัดไตรมิตร ฯ ก็หมายความว่า ทองชนิดนั้นเป็นทองขนาดความบริสุทธิ์ปานกลาง คือ ทองหนัก ๑ บาท คิดเป็นราคาเงิน ๗ บาท ๒ สลึง ดังนั้นเป็นต้น

คำว่า **เนือษตรีย** เป็นคำที่ใช้เฉพาะ **ทองเนือแปด** เท่านั้น และถือกันว่าเป็นทอง ๑๐๐% แต่สียังไม่สวยงามเท่าทองเนือเก้าซึ่ง เป็นทอง ๑๐๐% เหมือนกัน แต่มีสีออกเป็น สีเสดคงความมากกว่า

คำว่า **หนัก** หมายถึงราคาทองคำคิดเป็นเงิน จากน้ำหนักทอง ๑ บาท เช่น **ทองหนัก ๑ บาท ราคา ๗ บาท** ก็เรียกว่า **๗ หนัก** ถ้า **ทองหนัก ๑ บาท** (ทองชั้นเลขที่สด) **คิดเป็นเงิน ๑ บาท** อย่างนี้เรียกว่า **“หนักต่อหนัก”** ในเรื่อง สังข์ทองที่ใช้คำว่า **“สิบสองหนัก”** หมายถึง **ทองหนัก ๑ บาท คิดเป็นเงิน ๑๒ บาท** ซึ่งเป็นสำนวนเยาะเย้ยเพราะมากเกินไป ขนาดทองเนือดีวิเศษสุดคือทองเนือเก้าหรือทอง นพมาศหรือนพคุณยังราคาเพียง **หนัก ๑ บาท คิดเป็นราคาเงิน ๙ บาท** เท่านั้นเอง

ทองคำที่คิดเป็นเงิน ๘ บาท ๙ บาท เหล่านี้คิดตามอัตราแลกเปลี่ยนใน **ตลาดเมือง เชียงแสนโบราณ** เท่านั้นเอง หากได้หมายถึง ตลาดอื่น ๆ ไม่ เพราะตลาดอื่น เมืองอื่นย่อม ราคาแพงกว่านั้น แต่จะแพงแค่ไหนตามธรรมเนียม โบราณก็ไม่มีวันจะเรียกว่าทองเนือสิบ เนือยี่สิบหรือเนือยี่สิบห้า ฯลฯ เลย คงยืนตาม ราคาตลาดเชียงแสน โบราณว่า **เนือเก้าเป็น ราคาสูงสุด** เท่านั้น

เรื่องการเรียกเนือทองตามแบบของเมือง เชียงแสนโบราณนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระบรมราชาธิบายว่า

“เมืองเชียงแสนแต่ก่อนมีเงินใช้น้อยมี ทองคำมาก ทองคำจึงราคาถูก ทองคำเนือค่าที่ซื้อ ขายกันหนักบาทหนึ่งเป็นเงิน ๔ บาท จึงเรียกว่า **เนือสี่** ที่เนือสูงขึ้นไปกว่านั้น ทองคำหนักบาท เป็นราคาเงิน ๕ บาทเรียกว่า **เนือห้า** ทองคำหนัก บาทหนึ่งเป็นราคาเงิน ๖ บาทเรียกว่า **เนือหก** ทองคำหนักบาทหนึ่งเป็นราคาเงิน ๗ บาทเรียกว่า **เนือเจ็ด** ทองคำหนักบาทหนึ่งเป็นราคา ๘ บาท เรียกว่า **เนือแปด** ทองคำหนักบาทหนึ่งเป็นราคา เงิน ๘ บาท ๒ สลึงเรียกว่า **เนือแปดสองขา** หรืออีกคำหนึ่งเรียกว่า **เนือแปดเศษสอง** ตาม การที่ราษฎรใช้ซื้อขายกันในเวลานั้น ทองคำเนือ สูงสุดอย่างเอกเช่นทองบางตะพาน ขายกันหนัก บาทหนึ่งเป็นราคาเงิน ๙ บาทเรียกว่า **นพคุณ เก้า** ก็ที่ว่าสองสามขาก็ดี หรือที่ว่าเศษสอง เศษสาม โดยละเอียดคนนั้นคือว่าเศษสลึงแต่หน้า ชนนั่นขึ้นไป

ทองผสมสีเหลือง ๆ ให้คืนไม่ขึ้นทุกวันนี้ เรียกกันว่า **ทองเนือริน** แต่ก่อนลาวเรียกว่า **เนือ สอง** เพราะขายกัน ๒ หนัก ทองเนือรินอย่างเลว หรือทองสีดอกบวบ ซึ่งในเวลานั้นขายกันราคา หนักต่อหนัก ลาวเรียกว่า **ทองเนือหนึ่ง** แต่ โบราณได้ยินว่าบังอยู่ ก็ประมาณซื้อเนือทอง

เหล่านี้ทั้งปวง เดิมเป็นธรรมเนียมของลาวชาว
เชียงแสน แลใช้เป็นโวหารในการเทียบน้ำหนักของ
ครันส์มาถึงบ้านเมืองใกล้เคียง เงินมีเข้ามา
มาก ราคาทองคำแพงขึ้นไปถึง ๒ เท่าก็ยกขึ้น คือ บางที
ทองคำเนื้อหนึ่งพคุณบางตะพานราคาถึง ๒๐ หนักถึง
๑๕ หนัก ทองคำเนื้อแปดสามัญที่เรียกว่า เนื้อ
แปดตลาด ราคาถึง ๑๘ หนัก ๑๗ หนักก็.....”

เมื่อพิจารณาตามพระบรมราชาธิบายนี้
ทำให้ได้ความเข้าใจที่แน่นอนอย่างหนึ่งคือ ที่
เรียกกันว่า “ทองคำดกบวบ” นั้นคือทอง
ชนิดใด เป็นที่เข้าใจกันอย่างเลื่อน ๆ ลง ๆ ว่า
ทองคำดกบวบเป็นทองชั้นต่ำมีสีเหลืองอ่อน ๆ
ปนสีเขียวอ่อน แต่จะเป็นทองเนื้อต่ำขนาดไหน
นั้นไม่มีใครอธิบายไว้ในที่ใด ๆ เลย เดากันว่า
คงจะเป็นทองเนื้อสีหรือต่ำกว่าเนื้อสีเล็กน้อย
แต่ในพระบรมราชาธิบายที่ยกมานี้แสดงให้เห็น
ชัดเจนว่า “ทองคำดกบวบ” นั้นเป็นทองที่ต่ำ
ที่สุดจนขนาดที่เกือบจะหมดสภาพความเป็น
ทองแล้ว เพราะมีแร่ธาตุอื่นเจือปนอยู่มากจะ
ใช้ทำเครื่องประดับอะไรก็ไม่มีใครทำ เพราะ

หาความสวยงามบมิได้ด้วยเกือบจะมองไม่เห็น
ความเป็นทองอยู่อีกแล้ว ถึงกับขายกันในราคา
เท่ากับเงินธรรมดา คือ ทองสีดกบวบหนัก
๑ บาทมีราคาเท่ากับเงิน ๑ บาท เท่านั้นเอง
อย่างที่เรียกเป็นสำนวนว่า “หนักต่อหนัก”

ที่ประหลาดหนักยิ่งนักขึ้นไปกว่านี้ก็คือ
คนในสมัยปัจจุบันนอกจากจะไม่รู้ว่า “ทองคำ
ดกบวบ” คืออะไรแล้ว ยังเข้าใจเลยเถิดไป
เป็นอย่างอื่นและเรียกกันว่า “ทองลูกบวบ” ก็มี
เมื่อ ๒-๓ ปี มานี้มีภาพยนตร์ไทยเรื่องหนึ่ง
ชื่อเรื่องว่า “ทองลูกบวบ” และหมายถึงทอง
โบราณเนื้อดี ความจริง ทองลูกบวบ ไม่เคยมี
กล่าวไว้ในที่ใดเลย มีแต่ “แพลูกบวบ” ซึ่ง
ใช้กันมาช้านานแล้วเท่านั้น ผู้ใช้คำว่า “ทอง
ลูกบวบ” ใช้คำนี้อย่างสะเพร่าและไม่นึกถึง
ความหมายตลอดจนลักษณะที่แท้จริงของ
“ทองคำดกบวบ” ทั้ง ๆ ที่ความคิดมุ่งไปในเรื่อง
“ทองคำดกบวบ” แต่หาได้เรียกให้ถูกต้องตาม
ความจริงไม่

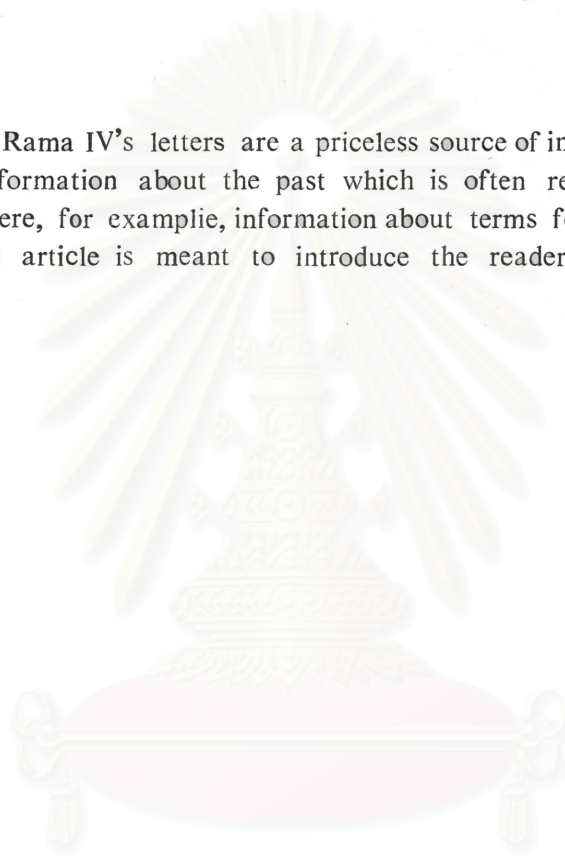
สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Information Derived from King Rama IV's Letters

by Dr. Saksri Yamnadda

Abstract :

King Rama IV's letters are a priceless source of information for any reader, especially of information about the past which is often referred to but not really recorded anywhere, for example, information about terms for different kinds of gold and silver. This article is meant to introduce the readers to this rich source of information.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย